

برنامه پیشنهادی

جناب آقای دکتر کاظم خاوازی
برای تصدی وزارت جهاد کشاورزی

اسفند ۱۳۹۸

حضرت علی (ع):

«من وجد ماء و ترابا ثم افتقر فابعدہ اللہ»

کسی که با داشتن آب و خاک، باز هم فقیر باشد؛ از رحمت خداوند متعال دور است.

حضرت امام (ره):

ایران کشوری است که باید کشاورزی اش اساس همه کارها باشد.

مقام معظم رهبری:

بخش کشاورزی به علت نقش آن در تأمین امنیت غذایی و ایجاد اشتغال، از مسائل درجه اول کشور است.

رئیس جمهور:

کشاورزان، دامداران و باغداران عزیز امنیت آفرین هستند و وظیفه دولت نیز تأمین امنیت برای فعالیت آنهاست.

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	مقدمه.....
۱	قوانین و اسناد بالادستی ملی و بین المللی.....
۱	الزامات قانونی.....
۵	مبانی ارزشی و اصول بنیادین.....
۵	وضعیت موجود زیربخش های کشاورزی.....
۷	چالش های موجود بخش کشاورزی.....
۷	الف) درون زایی کشاورزی.....
۷	ب) کشاورزی موثد و دانش بنیان.....
۸	ج) تصدی گری دولت و جلب مشارکت مردمی.....
۸	د) برون گرایی بخش کشاورزی.....
۸	رویکردهای اصلی.....
۹	رئوس برنامه های اجرایی.....
۹	الف) امنیت غذایی.....
۹	ب) منابع پایه.....
۱۰	ج) تأمین نهاده ها و سیاست های حمایتی.....
۱۱	د) دانش بنیان کردن کشاورزی.....
۱۱	ه) ارتقای مشارکت بخش خصوصی و تشکل ها.....
۱۲	و) افزایش بهره وری.....
۱۲	طرح های ویژه.....
	۱) ارتقای خوداتکایی در تأمین هسته های اولیه (بذر واکسن، بذور هیبرید، نهال های عاری از بیماری، مرغ لاین، بچه ماهی و میگوی عاری از بیماری و ...) و نهاده های اساسی بخش.....
۱۲	۱-۱) تخم چشم زده ماهیان سردابی.....
۱۳	۱-۲) مرغ لاین.....
۱۳	۱-۳) بذر محصولات زراعی.....
۱۴	۱-۴) واکسن.....
۱۴	۱-۵) کودهای شیمیایی و سموم.....
	۲) ارتقای کیفیت محصولات تولیدی از طریق اجرای برنامه ملی کنترل باقیمانده ها (فلزات سنگین، آلاینده ها، آنتی بیوتیک ها، سموم و آفت کش ها، داروهای ضد انگلی، مایکوتوکسین ها و ...).....
۱۵	۳) ایجاد سیستم یکپارچه اطلاعات و ارتقای مشارکت بخش خصوصی در کشاورزی.....
۱۶	۴) توسعه کشاورزی هوشمند در کشور.....
۱۶	۵) توسعه نفوذ فناوری در بخش کشاورزی با مشارکت بخش خصوصی.....
۱۷	طرح های اجرایی اولویت دار برای رونق تولید.....

۱۷	گندم.....
۱۷	جو.....
۱۸	دانه های روغنی.....
۱۸	پنبه.....
۱۸	برنج.....
۱۸	سیب زمینی.....
۱۸	شکر.....
۱۹	حبوبات.....
۱۹	تولید محصولات دامی و لبنی.....
۲۰	پرورش آبزیان از طریق گسترش تولید ماهی در دریا.....
۲۰	پرورش میگو در سواحل.....
۲۱	طرح‌های تحول زا.....
۲۱	افزایش بهره‌وری آب.....
۲۱	تنوع بخشی و افزایش تولید علوفه.....
۲۱	افزایش و پایداری تولیدات دیم.....
۲۱	طرح صیانت از جنگل‌های شمال.....
۲۲	طرح صیانت از جنگل‌های زاگرس، جنوب و مناطق مرکزی ایران.....
۲۲	برنامه راهبردی آبخیزداری و حفاظت از خاک.....
۲۳	برنامه راهبردی احیا، توسعه و بهره‌برداری اصولی از مراتع کشور.....
۲۳	برنامه راهبردی مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان.....
۲۳	توسعه کشت‌های گلخانه‌ای.....
۲۴	توسعه کشت گیاهان دارویی.....
۲۴	اصلاح و نوسازی باغات.....
۲۴	توسعه سیستم‌های نوین آبیاری.....
۲۴	توسعه شبکه های آبیاری و زهکشی.....
۲۵	تجهیز و نوسازی اراضی.....
۲۵	سایر طرح های زیر بنایی.....

در سند گام دوم انقلاب، موضوع اقتصاد قوی، نقطه قوت و عامل مهم سلطه ناپذیری و نفوذناپذیری کشور برشمرده شده و بر تقویت اقتصاد مستقل مبتنی بر تولید انبوه و با کیفیت، توزیع عدالت‌محور و مصرف به‌اندازه تأکید شده است. بخش کشاورزی به عنوان بخشی چند وجهی که واجد کارکردهای تولیدی (تولید غذا و مواد اولیه تولید) و غیرتولیدی (ایجاد اشتغال و کسب درآمد، تقویت سرمایه اجتماعی، حفاظت از تنوع زیستی و ژنتیکی، منابع خاک و منابع طبیعی، تقویت صنایع روستایی و حفاظت محیط زیست) است، یکی از مهم‌ترین نقاط قوت اقتصاد ایران است.

این بخش طی سالیان اخیر، حدود ۸۰ درصد مواد غذایی موردنیاز مردم، ۱۹ درصد از اشتغال و ۱۷ تا ۲۰ درصد صادرات غیرنفتی را به خود اختصاص داده است. با وجود تلاش‌های مؤثر صورت گرفته در راستای بهبود تراز تجاری، بازرگانی بخش کشاورزی کماکان با تراز منفی مواجه است و مثبت شدن تراز تجاری تا پایان برنامه ششم یکی از مهم‌ترین اولویت‌های کشور در این بخش است.

برنامه حاضر به منظور راهبری بخش کشاورزی در جهت تحقق اهداف کلان کشور، مردم را (از دو جنبه تولیدکننده و مصرف‌کننده) در اولویت قرار داده و با رویکردی عالمانه به حفاظت از منابع پایه و استفاده بهینه و کارا از منابع در دسترس، به تأمین امنیت غذایی با سه رویکرد دسترسی اقتصادی، فیزیکی و ایمنی غذایی توجه ویژه‌ای دارد. نگاه پایدار به مقوله تولید در طول زنجیره ارزش محصولات کشاورزی، تقویت زنجیره‌ها از مزرعه تا سفره و مثبت شدن تراز تجاری بخش کشاورزی رویکرد اصلی این برنامه است که با واسطه ابزارهای قانونی در راستای حصول اهداف اسناد بالادستی اجرایی خواهد شد.

قوانین و اسناد بالادستی ملی و بین‌المللی

شرط لازم برای حاکمیت قانون به عنوان یکی از الزامات نظام حکمرانی خوب، آشنایی و پایبندی مجریان به قوانین و اسناد بالادستی توسعه کشور است.

الزامات قانونی

بر اساس اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، دولت موظف است همه امکانات خود را برای پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی برای ایجاد رفاه و رفع فقر و محرومیت به‌کار گیرد. همچنین مطابق اصل چهل و سوم قانون اساسی، اقتصاد کشور بر مبنای تأمین نیازهای اساسی مردم و تأمین شرایط و امکانات کار استوار است تا با استفاده از علوم و فنون و افزایش تولیدات کشاورزی و صنعتی، کشور را به مرحله خودکفایی برساند و از وابستگی برهاند. بدیهی است شکل‌گیری نهادهای حاکمیتی و دستگاه‌های اجرایی به منظور بهره‌گیری از کلیه ظرفیت‌های کشور و در جهت تحقق اهداف قانون اساسی بوده است.

مهم‌ترین دستگاه تخصصی که وظیفه راهبری و تحقق اهداف قانون اساسی در بخش کشاورزی را برعهده دارد وزارت جهاد کشاورزی است. بررسی محتوای اسناد بالادستی متناسب با وظایف وزارت جهاد کشاورزی نشان می‌دهد مهم‌ترین رویکردهای حاکمیت برای سیاست‌گذاری در بخش کشاورزی عبارتند از:

۱) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی

۲) سیاست‌های کلی نظام در بخش اصلاح الگوی مصرف

- ۳) سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی
- ۴) سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع طبیعی
- ۵) سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع آب
- ۶) سیاست‌های کلی نظام در بخش محیط‌زیست

به علاوه وزارت جهاد کشاورزی موظف به تنظیم سیاست‌های اصلی خود در جهت اجرایی کردن قوانین زیر می‌باشد:

- ۱) قانون تشکیل وزارت جهاد کشاورزی
- ۲) قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی
- ۳) قانون برنامه ششم توسعه کشور
- ۴) قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور
- ۵) قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

در ادامه به رئوس اصلی سیاست‌ها و قوانین فوق اشاره می‌شود که مبنای برنامه‌های اجرایی این برنامه است. شاکله و روح سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی مرتبط با بخش کشاورزی را می‌توان در چهار مفهوم اساسی درون‌زایی اقتصاد کشور، مولد و دانش‌بنیان شدن آن (به معنای مردمی کردن اقتصاد) کاهش تصدی‌گری دولت و درنهایت برون‌گرایی خلاصه کرد.

در دو بند ششم و هفتم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به‌طور خاص به مسائل بخش کشاورزی پرداخته و تأمین امنیت غذایی و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی را هدف‌گذاری نموده ولی از آنجا که کشاورزی یکی از اجزای مهم اقتصاد ملی است، چهار هدف مندرج در بندهای دو (پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان)، سه (محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد)، پنج (سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف) و ده (حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده) می‌باید مورد توجه مشخص بخش کشاورزی قرار گیرند.

در سیاست‌های کلی نظام برای اصلاح الگوی مصرف مهم‌ترین عناوین مرتبط با بخش کشاورزی عبارتند از: ارتقاء بهره‌وری و نهادینه شدن مصرف بهینه آب بویژه در بخش کشاورزی در چارچوب سند ملی الگوی مصرف آب، اصلاح الگوی کشت و اعمال شیوه‌های آبیاری کارآمد و بهینه مصرف آب در بخش تولید براساس ارزش راهبردی و اقتصادی بیشتر، برنامه‌ریزی برای استفاده مجدد و باز چرخانی آب و حفاظت از ذخیره استراتژیک گندم.

در سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی نیز بر پایداری توسعه، تأمین امنیت غذایی با تکیه بر تولید از منابع داخلی، نوسازی نظام تولید کشاورزی بر مبنای دانش، گسترش زیرساخت‌ها و ایجاد انگیزه برای جذب و توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، بهبود رابطه مبادله بخش با سایر بخش‌ها، حمایت هدفمند از تولیدکنندگان بخش، ارتقاء قدرت رقابت در بازارهای داخلی و بین‌المللی، ارتقاء بهره‌وری از آب در تولید محصولات کشاورزی و استفاده علمی و بهره‌برداري بهینه از سایر نهاده‌های تولید و ارتقاء سطح درآمد و زندگی روستاییان، کشاورزان و عشایر تأکید شده است.

در قالب سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع طبیعی مواردی مانند احیای منابع طبیعی تجدیدشونده، توسعه پوشش گیاهی برای حفاظت، افزایش بهره‌وری مناسب و تسریع روند تولید منابع طبیعی، ارتقاء فرهنگ عمومی و جلب مشارکت مردم، شناسایی و حفاظت منابع آب‌و خاک و ذخایر ژنتیکی گیاهی - جانوری، بالا بردن غنای حیاتی و بهره‌برداري بهینه از خاک‌ها، اصلاح نظام بهره‌برداري و مهار عوامل ناپایداری منابع طبیعی و تلاش برای حفظ و توسعه

آن، گسترش تحقیقات کاربردی و فن‌آوری‌های زیست‌محیطی و ژنتیکی، اصلاح گونه‌های گیاهی و حیوانی متناسب با شرایط محیطی ایران و ایجاد پایگاه‌های اطلاعاتی و تقویت آموزش و نظام اطلاع‌رسانی مورد توجه واقع شده است.

در سیاست‌های کلی نظام در بخش منابع آب ایجاد نظام جامع مدیریت در کل چرخه آب، حداقل رساندن ضایعات آب، رعایت تناسب در اجرای طرح‌های سد، آبخیزداری، آبخوان‌داری و شبکه‌های آبیاری، مقابله با خشک‌سالی و پیشگیری از سیلاب، بازچرخانی و استفاده از آب‌های غیرمتعارف، ارتقاء دانش و فنون و تقویت نقش مردم در استحصال و بهره‌برداری از منابع آب و همچنین در سیاست‌های کلی نظام در بخش محیط‌زیست مدیریت جامع، هماهنگ و نظام‌مند منابع حیاتی از قبیل هوا، آب، خاک و تنوع زیستی، مدیریت تغییرات اقلیم و مقابله با تهدیدات زیست‌محیطی نظیر بیابان‌زایی، گردوغبار و خشک‌سالی مورد توجه قرار گرفته است.

همچنین در سیاست‌های کلی برنامه ششم نیز رشد اقتصادی شتابان، پایدار و اشتغال‌زا، بهبود مستمر فضای کسب‌وکار و تقویت ساختار رقابتی، مشارکت و بهره‌گیری مناسب از ظرفیت نهادهای عمومی غیردولتی، گسترش و تعمیق نظام جامع تأمین مالی و ابزارهای آن، کاهش خطرپذیری فعالیت‌های اقتصادی از طریق ارتقاء کیفی و کمی صنعت بیمه، توجه جدی به توسعه روستایی کشور برای تثبیت جمعیت و تشویق مهاجرت به مناطق روستایی و عشایری و دانش‌بنیان نمودن شیوه تولید و افزایش ضریب نفوذ فناوری‌های پیشرفته در کشاورزی مورد توجه و تأکید قرار گرفته است.

به‌صورت طبیعی در قانون برنامه ششم به عنوان نقشه راه توسعه کشور در یک دوره پنج‌ساله، ضمن مشخص و کمی کردن اهداف مورد توجه در دوره، روش‌های دستیابی به اهداف نیز احصا شده‌اند، لذا در این بخش قانون برنامه ششم توسعه با جزئیات بیشتری به نسبت سیاست‌های کلی مورد اشاره قرار می‌گیرد:

- اجازه خرید خدمات از بخش خصوصی و تعاونی (به‌جای تولید خدمات) در چهارچوب استانداردهای کیفی.
- تقویت و تکمیل زنجیره‌های تولید، توسعه صادرات و ارتقای بهره‌وری آب‌و‌خاک کشاورزی، سرمایه‌گذاری در امور تحقیقاتی، متنوع‌سازی ابزارهای حمایت از بخش کشاورزی و اقدامات موردی مشخصی همچون تبدیل پانصد هزار هکتار از اراضی شیب‌دار به باغات در جهت تحقق هدف تأمین امنیت غذایی و نیل به خودکفایی در محصولات اساسی زراعی، دامی و آبی به میزان نودوپنج درصد و تراز تجاری مثبت در پایان برنامه.
- ممنوعیت هرگونه رهاسازی، تولید، واردات و مصرف محصولات تراریخته.
- اعمال سیاست‌های تنظیم بازار و تأمین ذخایر محصولات راهبردی (استراتژیک) به منظور کاهش التهابات بازار کالاهای اساسی کشاورزی و کاهش نوسان غیرعادی فصلی محصولات کشاورزی.
- اجرای بیمه محصولات کشاورزی، ارائه کمک‌های فنی و اعتباری برای اصلاح و بهبود خاک کشاورزی، نوسازی باغ‌های فرسوده کشور.
- ارائه یارانه صادراتی و تسهیلاتی برای گسترش و تکمیل زنجیره‌های ارزش، توسعه صادرات.
- افزایش سرمایه صندوق‌های حمایت از توسعه بخش کشاورزی به هفت درصد (۷٪) از ارزش سرمایه‌گذاری بخش کشاورزی و افزایش سرمایه بانک کشاورزی مطابق با استانداردهای بین‌المللی از محل فروش اموال مازاد وزارت جهاد کشاورزی و بازپرداخت تسهیلات پرداخت شده از محل حساب ذخیره ارزی و سهم دولت در قالب بودجه سنواتی.
- افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی در کل سرمایه‌گذاری‌ها به میزان سالانه حداقل دو درصد ارتقای سطح کلی حمایت از کشاورزی، سالانه تا دو درصد ارزش تولید این بخش.

- اختصاص حداقل پانزده درصد از متوسط تسهیلات اعطایی بانک‌های عامل غیرتخصصی کشور به بخش کشاورزی.
- رعایت الگوی کشت منطقه‌ای، افزایش بهره‌وری، توسعه کشت ارقام مقاوم به خشکی و سازگار با شوری، توسعه روش‌های آبیاری نوین، اجرای عملیات آب‌و‌خاک، حمایت از توسعه گلخانه‌ها و انتقال کشت از فضای باز به فضای کنترل‌شده و بازچرخانی پساب‌ها، مدیریت آب‌های نامتعارف و مدیریت آب مجازی برای رهاسازی حق‌آبه‌های زیست‌محیطی برای پایداری سرزمین، پایداری و افزایش تولید در بخش کشاورزی، تعادل بخشی به سفره‌های زیرزمینی و ارتقای بهره‌وری.

TM ایجاد زیرساخت مورد نیاز برای پرورش دویست‌هزارتن ماهی در قفس تا پایان اجرای قانون برنامه و توسعه فعالیت‌های شیلاتی و ایجاد تأسیسات زیربنایی در سواحل کشور.

- برق‌دار کردن چاه‌های کشاورزی دارای پروانه بهره‌برداری.
- تهیه و اجرای طرح جامع پیشگیری و اطفای حریق در عرصه تحت مدیریت سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری.
- احیا، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها در سطح هشتصد و پانزده هزار هکتار.
- اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان حداقل در سطح ده‌میلیون هکتار.
- بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی آن حداقل در سطح یک‌میلیون و یکصد و چهل هزار هکتار.
- تهیه نقشه‌های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی حداقل یکصد و چهارده میلیون هکتار و اراضی کشاورزی حداقل بیست میلیون هکتار.

- ارتقای پوشش صد درصد حفاظت از جنگل‌ها، مراتع و اراضی ملی و دولتی و مناطق چهارگانه زیست‌محیطی با مشارکت جوامع محلی و ارتقای ضریب حفاظت از جنگل‌ها و مراتع کشور به‌منظور پایداری جنگل‌ها و همچنین تعادل بخشی دام و مراتع سالانه حداقل ده درصد.

- احیای رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی به میزان حداقل نه میلیون و شش‌صد هزار هکتار و افزایش حداقل یکصد هزار هکتار به سطح زیر کشت گیاهان دارویی.

- توسعه زراعت چوب و محدود کردن بهره‌برداری چوبی در طرح‌های جنگلداری در سال‌های اول تا سوم برنامه صرفاً به استفاده از درختان شکسته، افتاده و ریشه‌کن و ممنوعیت بهره‌برداری چوبی از درختان جنگل‌های کشور از ابتدای سال چهارم برنامه.

بعلاوه بررسی برنامه‌های توسعه کشور طی سال‌های گذشته نشان می‌دهد که محورهای زیر همواره از دغدغه‌های اصلی سیاست‌گذاران و تنظیم‌کنندگان برنامه‌های بخش کشاورزی بوده و در مفاد قانون احکام دائمی برنامه‌های توسعه کشور نیز اشاره شده است. هر چند که به تناسب شرایط، تعدادی از موارد در برخی از برنامه‌ها مورد تأکید و توجه بیشتر و برخی نیز در برنامه‌ها مورد بی‌توجهی قرار گرفته است:

- (۱) خودکفایی در تولید محصولات اساسی.
- (۲) رشد اقتصادی و اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی.
- (۳) سازمان‌دهی و مدیریت آب در بخش کشاورزی.
- (۴) حفظ، احیاء، توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی و ذخایر گیاهی و دامی.
- (۵) حمایت از تولید و تولیدکنندگان بخش کشاورزی.
- (۶) توسعه منابع انسانی و فناوری در بخش کشاورزی.
- (۷) توسعه صنایع تبدیلی، تکمیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی.

۸) اصلاح سیاست‌گذاری مدیریت در بخش دولتی و بخش غیردولتی بخش کشاورزی.

۹) حفاظت از محیط‌زیست در بخش کشاورزی.

۱۰) ارتقای امنیت غذایی در کشور.

آسیب‌شناسی عدم تحقق اهداف اسناد بالادستی و اجرای قوانین مهم و تأثیرگذار بر بخش کشاورزی (مانند قانون افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی) نشان می‌دهد مشکلاتی مانند فقدان همکاری مؤثر بین دستگاه‌های حاکمیتی برای اجرای کامل قوانین، ابهام برخی مفاد قانونی، عدم تخصیص اعتبارات لازم و تغییرات گسترده و روزافزون عوامل تأثیرگذار بر بخش کشاورزی (مانند تغییرات اقلیم، نوسانات سیاست‌های اقتصادی، تلاطم فضای بین‌المللی و ...) مهم‌ترین موارد منجر به عدم تحقق اهداف بوده و حل آن‌ها نیازمند تلاش هم‌زمان و مدیریت هماهنگ مسائل در عرصه‌های مختلفی است از جمله:

۱) مسائل فنی و تخصصی بخش کشاورزی.

۲) مسائل درون ساختار وزارت جهاد کشاورزی.

۳) مسائل مرتبط با سایر مجموعه‌های حاکمیتی (دولت، مجلس، قوه قضائیه، نهادهای عمومی و ...).

۴) مسائل بین‌المللی.

مبانی ارزشی و اصول بنیادین

مبانی ارزشی و اصول بنیادین این برنامه که مبتنی بر آموزه‌های دین مبین اسلام، آرمان‌های نظام و قانون اساسی تدوین گردیده و باید در مراحل مختلف اجرا مورد توجه قرار گیرد عبارتند از:

۱) ایجاد رفاه و امنیت غذایی برای جامعه با تأکید بر تعامل امانت‌مدار انسان با طبیعت در صیانت از محیط زیست.

۲) شفافیت فرآیندها، اقدامات و رویکردها.

۳) عدالت محوری، معنویت و عقلانیت (تصمیم‌گیری مبتنی بر شواهد).

۴) مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی.

۵) مبارزه با فساد.

۶) مشارکت همه‌جانبه و تقویت روحیه تعاون و همکاری (در سطوح مختلف سازمانی، ملی و فراملی).

۷) تحقق اقتصاد دانش‌بنیان متکی بر دانش بومی و دانش نوین در بخش کشاورزی.

وضعیت موجود زیربخش‌های کشاورزی

تولیدات بخش کشاورزی به‌طور عمده مشتمل بر محصولات زراعی، باغی، دام، طیور و آبزیان است و افزایش تولید محصولات کشاورزی همواره یکی از اهداف بخش کشاورزی بوده است. بنا به گزارش مرکز آمار ایران ارزش افزوده بخش کشاورزی کشور در سال ۱۳۹۷ به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۹۰ معادل ۴۳۹ هزار میلیارد ریال بوده که از این مقدار، سهم زیر بخش‌های زراعت و باغ، دام و طیور، شیلات و آبزیان و جنگلداری به ترتیب ۷۱، ۲۴، ۴ و ۱ درصد بوده است.

-تولید محصولات زراعی از ۶۸/۱ میلیون تن در سال ۱۳۹۲ به حدود ۸۱/۲ میلیون تن در سال ۱۳۹۷ افزایش یافته که نشان‌دهنده متوسط نرخ رشد سالیانه ۳/۶ درصد است. همچنین میزان خوداتکایی در تأمین محصولات زراعی اساسی در سال ۱۳۹۷ در گندم ۹۸/۲، برنج ۷۲، قند و شکر ۶۱/۱، حبوبات ۹۳، جو ۶۳/۵ و روغن نباتی ۱۲/۴ درصد بوده است.

-تولید محصولات باغی از حدود ۱۶ میلیون تن در سال ۱۳۹۲ به حدود ۲۰/۵ میلیون تن در سال ۱۳۹۷ افزایش یافته که نشان‌دهنده متوسط نرخ رشد سالیانه ۵/۲ درصد است فعالیت‌های باغبانی با ۱۵ درصد سطح زیر کشت، ۱۷ درصد تولید کشاورزی، ۲۵ درصد ارزش افزوده، ۳۰ درصد اشتغال و ۵۰ درصد ارزش صادرات محصولات کشاورزی جایگاه ویژه‌ای را در بخش کشاورزی دارد.

-تولید دامی و شیلاتی از ۱۲/۸ میلیون تن در سال ۱۳۹۲ به حدود ۱۶ میلیون تن در سال ۱۳۹۷ افزایش یافته است که نشان‌دهنده متوسط نرخ رشد سالیانه ۴/۶ درصد است.

در حال حاضر ۱۳۴۹۰۰۰ بهره‌بردار در واحدهای دامداری کشور میزان ۸۵۹ هزارتن گوشت قرمز و ۱۰/۶ میلیون تن شیر تولید می‌کنند. همچنین در سال ۱۳۹۷، حدود ۲۳۵۵۰۰۰ تن گوشت مرغ و ۹۰۳۰۰۰ تن تخم‌مرغ در ۲۲۲۹۳ واحد بهره‌برداری صنعتی و غیرصنعتی و حدود ۹۰ هزار تن عسل از تعداد ۸۵۳۳۷ کندوی زنبورعسل تولید می‌شود. در بخش دام و طیور علاوه بر تولید مواد پروتئینی، میزان ۹۷۸ تن پيله تر ابریشم در ۱۷۳۶۳ واحد نوغانداری تولید شده است.

هم‌اکنون ۲۳۲ هزار نفر به‌طور مستقیم در زیربخش شیلات فعال هستند که ۱۴۵ هزار نفر آن‌ها در بخش صید و صیادی و ۸۷ هزار نفر در حوزه آبی‌پروری مشغول به کارند. در این رابطه میزان تولید انواع آبزیان برابر با ۱/۲ میلیون تن است.

در حوزه آب‌و‌خاک از کل اراضی کشور، حدود ۱۸/۵ میلیون هکتار در چرخه کشت قرار دارد که از این مقدار، حدود ۴۷ درصد آن معادل ۸/۷ میلیون هکتار آبی است. از مجموع اراضی آبی کشور حدود ۶/۸ میلیون هکتار اراضی دارای محدودیت بوده و از این مقدار حدود ۴/۲ میلیون هکتار تحت تنش شوری قرار دارند تاکنون ۱/۶۴ هزار هکتار معادل ۱۸/۷ درصد اراضی آبی کشور تجهیز و نوسازی اراضی شده و ۴/۵ درصد معادل ۳۹۱ هزار هکتار به زهکش زیرزمینی مجهز شده‌اند. هم‌اکنون از هر مترمکعب آب ۱/۳۴ کیلوگرم محصول کشاورزی تولید می‌شود و با اقدامات انجام شده میانگین راندمان آبیاری به ۴۵ درصد رسیده است. از ۵/۵ میلیون هکتار اراضی سنتی، ۲/۱۳ میلیون هکتار (حدود ۴۰ درصد) مجهز به سامانه‌های نوین آبیاری هستند که با احتساب ۲۹۰ هزار هکتار سامانه‌های نوین موجود در اراضی پایاب سدها جمعاً ۲/۴ میلیون هکتار سطح اجرا شده سیستم‌های نوین آبیاری است.

ایران از نظر پوشش گیاهی دارای ۱۴/۳ میلیون هکتار جنگل، ۲/۷ میلیون هکتار درختچه و بیشه‌زار، ۸۴/۸ میلیون هکتار مرتع و ۳۲/۵ میلیون هکتار اراضی بیابانی است. با توجه به میانگین بلندمدت بارندگی کشور، مراتع ظرفیت تعلیف ۳۷ میلیون واحد دامی را دارند. مدیریت و حفاظت بهینه از حوضه‌های آبخیز مستلزم مشارکت مردم است. طبق آمارهای ارائه شده میزان اجرای عملیات آبخیزداری از ۳۹۱ هزار هکتار در سال ۱۳۹۲ به یک میلیون هکتار افزایش یافته است.

چالش‌های موجود بخش کشاورزی

به‌رغم استعدادهای طبیعی و انسانی موجود در بخش کشاورزی در مسیر بالفعل نمودن توانمندی‌های موجود با چالش‌هایی مواجه هستیم که در این بخش مجموعه آن‌ها را در قالب چهار چالش کلیدی در تحقق مفاهیم مورد توجه در اقتصاد مقاومتی دسته‌بندی کرده و مسائل مرتبط با آن‌ها را در ذیل چالش‌های کلیدی طرح خواهیم کرد.

الف- ضعف درون‌زایی بخش کشاورزی

پایین بودن ضریب خوداتکایی در برخی از محصولات بخصوص دانه‌های روغنی و علوفه، وابستگی به واردات برخی مواد کودی، بذر و نهال و هسته‌های اولیه سالم دام و طیور و آبزیان، آفت‌کش، داروهای مکمل و واکسن دام و طیور.

ب- ضعف در مولد و دانش‌بنیان بودن

چالش کلیدی بخش در این حوزه را شاید بتوان "ناپایداری" دانست که خود متأثر از چالش‌های زیر است:

- ۱) پایین بودن عملکرد در واحد سطح بخصوص در محصولات اساسی زراعی و باغی.
- ۲) فرسایش خاک و پایین بودن حاصلخیزی خاک‌های کشور.
- ۳) تحدید منابع طبیعی (جنگل‌های و مراتع).
- ۴) پایین بودن بهره‌وری عوامل تولید بویژه بهره‌وری آب.
- ۵) محدودیت منابع آبی و نامناسب بودن مدیریت آن و افت کمی و کیفی و عدم تعادل در آبخوان‌ها، عدم حاکمیت مدیریت تقاضای آب کشاورزی، پائین بودن راندمان آبیاری و کم‌توجهی به اصول حفاظت خاک.
- ۶) سطح پایین درآمد و پس‌انداز تولیدکنندگان بخش کشاورزی و گرفتاری در تله سرمایه‌گذاری پایین.
- ۷) تأمین مالی ناکافی و توزیع نامناسب آن و عدم ایفای کارکردهای بانک توسعه‌ای توسط بانک کشاورزی.
- ۸) بالا بودن میزان ضایعات کشور در مراحل مختلف تولید، حمل‌ونقل و فرآوری.
- ۹) وجود مخاطرات و ریسک بالای سرمایه‌گذاری و کسب‌وکار، ضعف در پوشش مناسب و کافی ریسک‌های تولید و بازار.
- ۱۰) تغییرات اقلیمی، کمبود و پراکنش نامناسب زمانی و مکانی بارندگی و فراوانی وقوع خشک‌سالی‌های شدید و همچنین سیلاب‌ها با گستره وسیع.
- ۱۱) خرد بودن و پراکندگی اراضی واحدهای بهره‌برداری کشاورزی.
- ۱۲) تأثیرگذاری اندک حمایت‌های انجام شده به‌واسطه ناکافی بودن سطح و تنوع حمایت‌ها و غیر هدفمند بودن آن‌ها.
- ۱۳) ضعف نظام آموزش، ترویج و پژوهش‌های کاربردی و تقاضامحور.

ج- تصدی‌گری دولت و جلب مشارکت مردمی

- ۱) ضعف و نارسایی در پیوندهای افقی و عمودی زنجیره‌های عرضه و مدیریت پراکنده آن‌ها.
- ۲) مداخلات غیرضروری دولت و رقابت مخرب با بخش‌های خصوصی و تعاونی.
- ۳) حضور کمرنگ بخش خصوصی در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی‌ها.
- ۴) اثربخش و فعال نبودن بخش‌های تعاونی و خصوصی در نظام آموزش، ترویج و پژوهش‌های کاربردی.

د- ضعف در برون‌گرایی بخش کشاورزی

- ۱) کمبود زیربناها و زیرساخت‌ها (حمل‌ونقل، ذخیره‌سازی و پایانه‌های صادراتی).
- ۲) محدود بودن بازارهای اصلی صادراتی و وارداتی کشاورزی کشور و عدم توجه به کیفیت محصولات صادراتی و بسته‌بندی‌های متناسب با بازارهای هدف صادراتی.

رویکردهای اصلی

- این برنامه با اعتقاد به اصل "ما می‌توانیم"، توجه به مناسبات مدیریتی خردمندانه و باور به این‌که مدیران جوان، محور تحقق کشاورزی پیشرفته هستند، برای عبور از چالش‌ها بر افزایش پایدار تولید مبتنی بر افزایش بهره‌وری، به‌کارگیری دانش به عنوان فعالیتی اقتصادی تأکید نموده و تلاش دارد تا با اتکا به منابع انسانی پاک‌دست و فرهیخته و استفاده از فناوری‌های نوین به عنوان اصلی‌ترین عوامل ایجاد ثروت و تأکید بر شفافیت فرآیندهای مالی و اداری (صدور مجوزها، قراردادهای واگذاری‌ها و...) به ایجاد زمینه لازم برای اقتصادی کردن تولید و خلق مزیت رقابتی توسط فعالان بخش‌های تعاونی و خصوصی کشاورزی کمک نماید. در این راستا بر اساس مفاهیم چهارگانه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی راهبردهای اصلی برنامه برای مقابله با چالش‌ها به شرح زیر است:
- ۱) تقویت و تحکیم امنیت غذایی با تولید غذای ایمن و اتکا به تولید داخل.
  - ۲) بهبود تراز تجاری بخش کشاورزی.
  - ۳) بهره‌مندی از منابع انسانی جوان، توانمند، با انگیزه، آگاه، متخصص، نوآور و کارآفرین.
  - ۴) تولید ثروت و ایجاد رفاه برای فعالان بخش کشاورزی با تأکید بر اقتصادی کردن تولید از طریق افزایش بهره‌وری، کاهش هزینه‌های تولید و توجه به مزیت‌های نسبی و منطقه‌ای.
  - ۵) توسعه کشاورزی دانش‌بنیان با افزایش نفوذ دانش و فناوری‌های نو در زنجیره ارزش.
  - ۶) افزایش مشارکت و ایفای نقش بخش‌های خصوصی و تعاونی در انجام وظایف غیر حاکمیتی، تولید و افزایش بهره‌وری.
  - ۷) حفاظت، احیا و بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و پایه با تأکید بر منابع آب‌و خاک و ذخایر ژنتیکی از طریق جلب مشارکت مردم، داوطلبان و فعالان منابع طبیعی.
  - ۸) نظام بهره‌برداری مناسب در کشاورزی، آب، خاک و منابع طبیعی مبتنی بر مشارکت مردمی و بهره‌برداران توانمند.
  - ۹) توجه به توسعه پایدار روستاها در اجرای برنامه‌ها با همکاری سایر سازمان‌ها و دستگاه‌های ذی‌ربط.
  - ۱۰) حمایت از تولیدات داخل در تأمین نهاده‌های وارداتی.
  - ۱۱) تولید مبتنی بر تقاضا و احتراز از اجرای سیاست‌های مقطعی محدودکننده صادرات.
  - ۱۲) استقرار مدیریت ریسک و مدیریت خشک‌سالی به‌جای مدیریت بحران با توجه به تغییرات و شرایط اقلیمی کشور.
  - ۱۳) بهبود مدیریت منابع انسانی در راستای افزایش اثربخشی و رضایتمندی کارکنان.

رئوس برنامه‌های اجرایی

با توجه به تبیین خط سیر برنامه‌های کشاورزی و منابع طبیعی کشور در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و با عنایت به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و برنامه‌های مصوب بخش کشاورزی و منابع طبیعی در ستاد فرماندهی اقتصاد مقاومتی و همچنین شرایط تحریم‌های ظالمانه کشور رئوس برنامه‌های این‌جانب به شرح ذیل اعلام می‌شود:

اجرای برنامه‌های بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب در برنامه ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و اجرای پروژه‌های اقتصاد مقاومتی، برنامه ارتقای توان تولید ملی امنیت غذایی و تولید محصولات راهبردی

مهم‌ترین این برنامه‌ها عبارتند از:

الف) امنیت غذایی

۱) استمرار خودکفائی در گندم و ارتقاء ضریب خوداتکایی در سایر محصولات اساسی و راهبردی بویژه روغن خوراکی **(برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۲) افزایش تولید شیر و مواد پروتئینی باهدف حفظ و ارتقاء ضریب خوداتکایی، سلامت، امنیت غذایی جامعه با توسعه دامپروری‌های صنعتی، سنتی و روستایی متناسب با شرایط مناطق مختلف و اصلاح الگوی تولید و مصرف علوفه با اتکا بر تولید علوفه‌های کیفی و کم‌آبر **(برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۳) کاهش وابستگی به خارج از کشور در تأمین بذر، بویژه در سبزی و صیفی، دانه‌های روغنی و گیاهان صنعتی و دارویی **(برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۴) توسعه فعالیت‌های آبی‌پروری در آب‌های داخلی و فعالیت‌های صیادی در آب‌های بین‌المللی توسط بخش‌های خصوصی و تعاونی **(برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۵) ایجاد انگیزه در کشاورزان برای توجه بیشتر به تولید محصول گواهی‌شده و ارگانیک به منظور ارتقاء سلامت جامعه **(برنامه ششم توسعه)**.

۶) توسعه زیرساخت مورد نیاز برای پرورش ماهی در قفس تا پایان اجرای قانون برنامه و توسعه فعالیت‌های شیلاتی و ایجاد تأسیسات زیربنایی در سواحل کشور **(برنامه ششم توسعه)**.

۷) توسعه کشت گیاهان دارویی و صنایع جانبی آن **(برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

ب) منابع پایه

۱) گسترش سامانه‌های آبیاری نوین و بهبود ضریب مکانیزاسیون کشاورزی **(برنامه ششم توسعه و برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۲) مدیریت فرسایش، بهبود حاصلخیزی و افزایش مواد آلی خاک در عرصه‌های آبی و دیم **(برنامه ششم توسعه و برنامه اقتصاد مقاومتی)**.

۳) بهبود مدیریت و افزایش راندمان و کارایی انتقال و مصرف آب کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.

۴) توسعه و به‌سازی آب‌بندان‌ها و احیا و مرمت قنوات **(برنامه ششم توسعه)**.

۵) توسعه روش‌های نوین آبیاری، اجرای عملیات آب‌و خاک (سازه‌ای و غیرسازه‌ای)، توسعه آب‌بندها و سامانه (سیستم)‌های سطوح آبیگر **(برنامه ششم توسعه)**.

- ۶) احیا، مرمت و لایروبی قنوات موجود در طول اجرای قانون برنامه با تأکید بر فعالیت‌های آبخیزداری و آبخوان‌داری برای احیای قنوات (برنامه ششم توسعه).
- ۷) پیگیری برای احیا، توسعه و غنی‌سازی جنگل‌ها، اجرای عملیات آبخیزداری و حفاظت از خاک و آبخوان، بیابان‌زدایی و کنترل کانون‌های بحرانی (برنامه ششم توسعه).
- ۸) مدیریت، اصلاح و احیا و غنی‌سازی رویشگاه‌های مرتعی و توسعه و فرآوری گیاهان دارویی (برنامه ششم توسعه).
- ۹) بهره‌گیری از ظرفیت‌های بلااستفاده کشور از جمله توسعه شورورزی (سیاست‌های کلی نظام در بخش کشاورزی).
- ۱۰) صیانت از جنگل‌های هیرکانی، زاگرس، جنوب و مناطق مرکزی ایران (برنامه ششم توسعه).
- ۱۱) حفاظت از بسترهای تولید در اجرای قانون جلوگیری از تغییر کاربری اراضی کشاورزی (قانون جلوگیری از تغییر کاربری اراضی ...).
- ۱۲) پیگیری تهیه نقشه‌های حدنگاری (کاداستر) منابع طبیعی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۳) توسعه کشاورزی حفاظتی (برنامه ششم توسعه).

ج) تأمین نهاده‌ها و سیاست‌های حمایتی

- ۱) توسعه زیرساخت‌ها و تسهیل تولید و عرضه نهال گواهی شده (برنامه اقتصاد مقاومتی).
- ۲) توسعه زراعت چوب از طریق افزایش سطح زیرکشت گونه‌های سریع‌الرشد و پرمحصول (برنامه ششم توسعه).
- ۳) کاهش وابستگی کشور در تأمین مواد فنی برای تولید سموم موردنیاز کشور (برنامه اقتصاد مقاومتی).
- ۴) تقویت و توسعه صندوق‌های توسعه سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۵) استقرار مدیریت ریسک تولید و بازار محصولات کشاورزی از طریق تقویت صندوق بیمه کشاورزی، تنوع‌بخشی در روش‌های بیمه‌ای و افزایش ضریب نفوذ بیمه (برنامه ششم توسعه).
- ۶) تقویت و توسعه بورس کالاهای کشاورزی و راه‌اندازی بورس‌های تخصصی و منطقه‌ای (قانون بهره‌وری).
- ۷) تقاضامحور کردن تولید و صادرات محصولات کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۸) توسعه کشت در محیط‌های کنترل‌شده و گلخانه‌ها (برنامه ششم توسعه).
- ۹) تقویت زنجیره‌های ارزش کشاورزی، توسعه صنایع تکمیلی و کاهش ضایعات از طریق نهادینه کردن کشاورزی قراردادی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۰) توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی بخش کشاورزی (برنامه ششم توسعه و برنامه اقتصاد مقاومتی).
- ۱۱) بهبود شاخص‌های برخورداری عشایر و توانمندسازی آنان با توجه به نقش آن‌ها در تأمین امنیت غذایی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۲) کمک به مدیریت تنظیم بازار محصولات کشاورزی با اثرگذاری بر روی مدیریت عرضه و قیمت تمام‌شده کالاهای کشاورزی از طریق پیشنهاد نظام تعرفه‌ای، خریدهای توافقی و کشاورزی قراردادی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۳) بازاریابی محصولات کشاورزی با اهداف تقاضامحور کردن تولید، کاهش ضایعات، توسعه شبکه توزیع، کاهش شکاف بین قیمت پرداختی مصرف‌کننده و دریافتی تولیدکننده و بهبود خدمات بازار (برنامه ششم توسعه).
- ۱۴) ایجاد بازارهای جدید صادراتی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۵) تنوع‌بخشی در نظام تأمین منابع اعتباری و مالی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۶) بهبود ساختار و افزایش سرمایه بانک کشاورزی (برنامه ششم توسعه).

- ۱۷) افزایش سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۱۸) ایجاد زمینه‌های اشتغال‌زایی و درآمدزایی در مناطق روستایی و عشایری و ارائه تسهیلات برای توسعه فعالیت‌های دام‌پروری و کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۱۹) مشارکت تشکلهای در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری‌ها و تسهیل واگذاری امور تصدی‌گری به آنها **(قانون افزایش بهره‌وری)**.
- ۲۰) توسعه کشاورزی حفاظتی، توسعه کشت نشایی، به‌نژادی و به‌زراعی، تولید و تأمین و به‌کارگیری ارقام مقاوم، خوداتکایی در تولید بذر و نهال، افزایش ضریب ماشینی کردن **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۲۱) پیگیری و هماهنگی تسهیلات اعطایی بانک‌های عامل غیرتخصصی کشور به بخش کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۲۲) ایجاد خوشه‌های صادراتی، نشان‌های تجاری و اختصاص مشوق‌های صادراتی به صادرات محصولات کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۲۳) تمرکز بر توسعه صادرات محصولات کشاورزی با ارزش افزوده بالا، مانند زعفران، پسته، خاویار، خرما، کشمش، مرکبات، سیب درختی، خشکبار، فرآورده‌های گیاهان دارویی و محصولات فرآوری شده **(قانون بهره‌وری)**.

د) دانش‌بنیان کردن کشاورزی

- ۱) حمایت از ایده‌های نو و استارت‌آپ‌ها در بخش کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۲) توسعه نظام نوین ترویج و انتقال فناوری، استقرار مدیریت دانش و تجهیز مراکز جهاد کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۳) حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان بخش کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۴) ارتباط مؤثر با رسانه‌ها و استفاده از ظرفیت آنها برای ترویج و توسعه دانش کشاورزی **(برنامه ششم توسعه)**.

ه) ارتقای مشارکت بخش خصوصی و تشکلهای

- ۱) ساماندهی و بهبود نظام‌های کشاورزی با حمایت و تقویت تشکلهای و توجه ویژه به کشاورزان و تولیدکنندگان خرد **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۲) تقویت و توسعه شرکت‌های خدمات مشاوره‌ای، فنی - مهندسی و تولیدی متشکل از فارغ‌التحصیلان دانشگاهی **(قانون بهره‌وری)**.
- ۳) تقویت جایگاه، پاسخ‌گوئی و مسئولیت‌پذیری نهادهای تخصصی و حرفه‌ای مانند سازمان نظام‌مهندسی کشاورزی، انجمن‌های علمی، اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی و اتاق تعاون **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۴) گسترش و حمایت تشکلهای تخصصی و صنفی تولیدکنندگان و همچنین تشکلهای و مجامع مردمی برای پایش و نظارت بر سیستم توزیع نهاده‌ها و محصولات کشاورزی، سلامت و کیفیت محصولات و ... **(برنامه ششم توسعه)**.
- ۵) حمایت از سازمان‌های مردم‌نهاد و جوامع محلی برای واگذاری طرح‌های اجرایی **(برنامه ششم توسعه)**.

و) افزایش بهره‌وری

- ۱) بهبود فرآیند تولید تا مصرف و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی با هدف کاهش ضایعات محصولات کشاورزی و بهره‌گیری از زائدات و پسماندها (برنامه ششم توسعه).
- ۲) انتقال دانش و تجربه از مزارع پیشرو و نمونه‌های برتر کشاورزی به مزارع با بهره‌وری متوسط و پایین (برنامه ششم توسعه).
- ۳) توسعه باغات در اراضی شیب‌دار و مستعد (برنامه ششم توسعه).
- ۴) افزایش بهره‌وری و کارایی مصرف انرژی در بخش کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۵) افزایش تولید، جذب و انتشار دانش و فناوری کاربردی موردنیاز بخش کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۶) توسعه تحقیقات کاربردی در بخش کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۷) افزایش عملکرد در واحد سطح و افزایش بهره‌وری در تولید محصولات کشاورزی با اولویت محصولات دارای مزیت نسبی و ارزش صادراتی بالا و ارقام با نیاز آبی کمتر و سازگار با شوری، مقاوم به خشکی و رعایت الگوی کشت مناسب با منطقه (برنامه ششم توسعه).
- ۸) حمایت از توسعه گلخانه‌ها و انتقال کشت از فضای باز به فضای کنترل‌شده و بازچرخانی پساب‌ها، مدیریت آب‌های نامتعارف و مدیریت آب مجازی (برنامه ششم توسعه).
- ۹) طراحی و اجرای الگوی کشت با تأکید بر محصولات راهبردی و ارتقای بهره‌وری آب در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تأمین منابع و الزامات مورد نیاز در قالب بودجه سالانه و اعمال حمایت و مشوق‌های مناسب در چارچوب الگوی کشت (برنامه ششم توسعه).
- ۱۰) توجه به ظرفیت و مزیت‌های اقتصادی مناطق مختلف کشور برای برنامه‌ریزی تولید محصولات کشاورزی (برنامه ششم توسعه).
- ۱۱) برق‌دار کردن چاه‌های کشاورزی دارای پروانه بهره‌برداری (برنامه ششم توسعه).

طرح‌های ویژه

- ۱) ارتقای خوداتکایی در تأمین هسته‌های اولیه (بذر واکسن، بذور هیبرید، نهال‌های عاری از بیماری، مرغ لاین، بچه ماهی و میگوی عاری از بیماری و ...) و نهاده‌های اساسی بخش یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های بخش کشاورزی بویژه در شرایط تحریم‌های اخیر، محدودیت در تأمین هسته‌های اولیه محصولات و نهاده‌های اساسی بخش است. در همین ارتباط، کشور با محدودیت در تأمین اقلام مهمی مانند هسته اولیه بعضی از واکسن‌های دامی و طیور، بذور هیبرید سبزی و صیفی، تخم ماهی چشم زده، بچه ماهی و میگوی عاری از ویروس، مرغ لاین و ... مواجه است که بشدت امنیت غذایی کشور را تهدید می‌کند. در این برنامه مقرر است با بسیج توان فنی داخلی مشتمل بر مؤسسات تحقیقاتی، شرکت‌های دانش‌بنیان و دانشگاه‌ها، طی برنامه‌ای مدون و با زمان‌بندی مشخص، قابلیت تأمین این اقلام مهم در داخل کشور تعیین و اجرایی گردد.

۱-۱) تخم چشم زده ماهیان سردابی

در خصوص ماهیان سردابی در حال حاضر نیاز کشور ۴۰۰ میلیون قطعه است که ۲۵۰ میلیون قطعه آن وارداتی است. در افق ۱۴۰۰ نیاز کشور به ۵۴۰ میلیون قطعه خواهد رسید که در صورت تحقق شرایط مورد نیاز ۲۴۰ میلیون قطعه از آن از محل تولید داخل تأمین خواهد شد بدین ترتیب در ۱۴۰۵ نیاز کشور ۶۰۰ میلیون تخم چشم زده است که ۵۰۰ میلیون قطعه آن در کشور تولید خواهد شد.

میزان نیاز و محل تأمین تخم چشم زده ماهی مورد نیاز

تخم چشم زده (میلیون قطعه)	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
مورد نیاز	۴۰۰	۵۴۰	۶۰۰
داخلی	۱۵۰	۲۴۰	۵۰۰
وارداتی	۲۵۰	۳۰۰	۱۰۰
درصد خوداتکایی	۳۸	۴۴	۸۳

۱-۲) مرغ لاین

لاین سرمنشأ ژنتیکی نژاد مرغ گوشتی محسوب شده و هر قطعه لاین منبع تولید حداقل ۴۲۵ تن گوشت مرغ آماده طبخ می باشد. هم اکنون در کشور تقریباً وابستگی ۱۰۰ درصدی به واردات مرغ اجداد وجود دارد و در صورت به روز شدن و خوداتکایی در تأمین مرغ لاین، امکان تأمین بخش عمده ای از نیاز داخل به جوجه گوشتی وجود خواهد داشت و امکان صادرات سایر حلقه های تولید گوشت مرغ (اجداد- مادر- جوجه گوشتی) به کشورهای منطقه میسر خواهد شد.

پیش بینی تعداد مرغ اجداد خط D مورد نیاز (قطعه)

	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
نیاز کل (اجداد)	۲۳۵,۰۰۰	۲۸۷,۶۶۸	۳۰۲,۳۴۲
تولید داخلی (آرین)	۰	۵۲,۰۸۶	۱۱۵,۲۱۲
واردات	۲۳۵,۰۰۰	۲۳۵,۵۸۲	۱۸۷,۱۳۱
درصد خوداتکایی	۰	۱۸	۳۸
اعتبار مورد نیاز برای واردات (دلار)	۸,۱۴۱,۰۰۰	۸,۱۶۱,۱۵۸	۶,۴۸۲,۶۷۸
صرفه جویی ارزی (دلار)		۱,۷۹۲,۱۶۱	۳,۹۷۸,۳۶۱

۱-۳) بذر محصولات زراعی

وضعیت تأمین بذر محصولات زراعی با تأکید بر حمایت از تولید داخل توأم با انتقال فن آوری

تأمین بذر (تن)	۱۳۹۸	۱۴۰۰	۱۴۰۵
مقدار (تن)	۵۱۰۰۰۰	۵۳۳۰۰۰	۵۶۳۰۰۰
درصد تأمین	۱۰۰	۹۹/۵	۹۹/۵
مقدار (تن)	۳۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰
درصد تأمین	۰/۶	۰/۵	۰/۵
مقدار (تن)	۵۰۷۰۰۰	۵۳۰۰۰۰	۵۶۰۰۰۰
درصد تأمین	۹۹/۴	۹۹/۵	۹۹/۵
مقدار (تن)	۳۰۰۰	۳۰۰۰	۳۰۰۰
درصد تأمین	۰/۶	۰/۵	۰/۵

۱۰۰	۱۶۶۰۰	۱۰۰	۱۳۰۰۰	۱۰۰	۱۱۶۰۰	پنبه و دانه‌های روغنی
۹۵	۱۵۷۷۰	۹۵	۱۲۳۵۰	۹۲	۱۰۶۵۰	تولید داخل
۵	۸۳۰	۵	۶۵۰	۸	۹۵۰	وارداتی
۱۰۰	۴۰۰۰	۱۰۰	۴۰۰۰	۱۰۰	۴۰۰۰	سبزی و صیفی
۶۰	۲۴۰۰	۵۸	۲۳۰۰	۵۳	۲۱۰۰	تولید داخل
۴۰	۱۶۰۰	۴۲	۱۷۰۰	۴۷	۱۹۰۰	وارداتی
۱۰۰	۵۰۱۰۰۰	۱۰۰	۵۰۱۰۰۰	۱۰۰	۵۰۰۹۰۰	سیبزمینی
۹۹/۸	۵۰۰۰۰۰	۹۹/۸	۵۰۰۰۰۰	۹۹/۸	۵۰۰۰۰۰	تولید داخل
۰/۲	۱۰۰۰	۰/۲	۱۰۰۰	۰/۲	۹۰۰	وارداتی
۱۰۰	۵۵۰	۱۰۰	۴۷۰	۱۰۰	۴۰۰	چغندر قند
۳۰	۱۶۵	۲۰	۹۴	۱۰	۴۰	تولید داخل
۷۰	۳۸۵	۸۰	۳۷۶	۹۰	۳۶۰	وارداتی
۱۰۰	۲۰۰۰۰	۱۰۰	۱۰۰۰۰	۱۰۰	۲۲۲۰	سایر (علوفه و حیوانات)
۹۵	۱۹۰۰۰	۹۰	۹۰۰۰	۹۰	۲۰۰۰	تولید داخل
۵	۱۰۰۰	۱۰	۱۰۰۰	۱۰	۲۲۰	وارداتی

۴-۱) واکسن

وضعیت تأمین واکسن‌های مورد نیاز دام و طیور

۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷	
۱۰۰۱۲	۸۶۹۰	۸۰۷۴	واکسن طیور (میلیون دز)
۸۰۰۹	۳۴۷۸	۲۸۲۶	داخلی (میلیون دز)
۲۰۰۳	۵۲۱۲	۵۲۴۸	وارداتی (میلیون دز)
۸۰	۴۰	۳۵	درصد خوداتکایی
۵۹۴	۵۳۳	۴۹۵	واکسن دام (میلیون دز)
۵۶۴	۵۰۶	۴۷۰	داخلی (میلیون دز)
۳۰	۲۷	۲۵	وارداتی (میلیون دز)
۹۵	۹۵	۹۵	درصد خوداتکایی

۵-۱) کودهای شیمیایی و سموم

طرح ویژه خودکفایی در تولید کودهای شیمیایی (بوپژ کودهای فسفات) به گونه‌ای است که تا سال ۱۴۰۱ در بیشتر کودها و تا سال ۱۴۰۳ در همه انواع کودها عملیاتی و علاوه بر خودکفایی صادرات هم خواهیم داشت. با برنامه حمایت از تولید داخل سالانه ۳۶۲ میلیون دلار صرفه‌جویی ارزی از محل جایگزینی واردات و ۱/۴۷۶ میلیارد دلار ارزآوری از محل واردات، جمعاً ۱/۸۳۸ میلیارد دلار صرفه‌جویی و ارزآوری خواهد داشت.

وضعیت تأمین کودهای شیمیایی مورد نیاز

تأمین کود (هزارتن)		۱۳۹۸		۱۴۰۰		۱۴۰۵	
مقدار (تن)	درصد تأمین	مقدار (تن)	درصد تأمین	مقدار (تن)	درصد تأمین	مقدار (تن)	درصد تأمین
۵۷۰	۱۰۰	۱۲۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰
۱۵۰	۲۶	۱۱۰۰	۹۲	۱۵۰۰	۱۰۰	۱۵۰۰	۱۰۰
۴۲۰	۷۴	۱۰۰	۸	-	-	-	-
۲۰۵	۱۰۰	۳۰۰	۱۰۰	۴۵۰	۱۰۰	۴۵۰	۱۰۰
۱۰۰	۴۹	۲۰۰	۶۷	۴۵۰	۱۰۰	۴۵۰	۱۰۰
۱۰۵	۵۱	۱۰۰	۳۳	-	-	-	-
۸۱	۱۰۰	۱۵۰	۱۰۰	۲۱۰	۱۰۰	۲۱۰	۱۰۰
۴۵	۵۶	۱۳۰	۸۷	۱۹۰	۹۰	۱۹۰	۹۰
۳۶	۴۴	۲۰	۱۳	۲۰	۱۰	۲۰	۱۰

وضعیت تأمین سموم شیمیایی (آفت‌کش، قارچ‌کش، علف‌کش و...)

تأمین سموم شیمیایی (تن)		۱۳۹۷		۱۴۰۰		۱۴۰۵	
۲۴۳۶۰	۲۸۳۷۸	۲۴۳۶۰	۲۸۳۷۸	۳۳۹۳۰	۳۳۹۳۰	۳۳۹۳۰	۳۳۹۳۰
۸۶۰۰	۶۲۳۰	۸۶۰۰	۶۲۳۰	۵۰۷۰	۵۰۷۰	۵۰۷۰	۵۰۷۰
۷۴	۸۲	۷۴	۸۲	۸۷	۸۷	۸۷	۸۷

۲) ارتقای کیفیت محصولات تولیدی از طریق اجرای برنامه ملی کنترل باقی‌مانده‌ها (فلزات سنگین، آلاینده‌ها، آنتی‌بیوتیک‌ها، سموم و آفت‌کش‌ها، داروهای ضد انگلی، مایکوتوکسین‌ها و ...)

یکی از مهم‌ترین موضوعات مغفول مانده بخش کشاورزی کیفیت محصولات تولیدی است. این موضوع علاوه بر تهدید سلامت آحاد جامعه، می‌تواند دسترسی ما به بازارهای جهانی را نیز محدود نماید، در این برنامه ارتقاء کیفیت محصولات کشاورزی بر اساس پروتکل‌های بین‌المللی مبنای عمل قرار می‌گیرد.

۳) ایجاد سیستم یکپارچه اطلاعات و ارتقای مشارکت بخش خصوصی در کشاورزی

سیستم جامع اطلاعات بخش کشاورزی یکی از خلأهای مهم در مسیر برنامه‌ریزی هدفمند بخش است. در این برنامه مقرر است سامانه جامع اطلاعات بخش کشاورزی پایه‌گذاری شود و با استفاده از ابزارهای ارتباط جمعی و آموزش بهره‌برداران اطلاعات دقیق از همه حوزه‌های بخش کشاورزی از جمله سطوح زیر کشت، وضعیت تقاضا، ریسک‌ها و ... در سامانه ثبت و به‌صورت بر خط تغییر نماید. پس از این، پرداخت یارانه به تولید و توزیع نهاده‌های مصرفی، اعطای تسهیلات و خرید تضمینی محصولات بر اساس اطلاعات موجود در این سامانه خواهد بود. به موازات این موضوع با تقویت تشکل‌ها و صنوف کشاورزی به تدریج امور مرتبط با تولید و فروش محصولات به خود بهره‌برداران واگذار خواهد شد.

برنامه زمانی راه‌اندازی بخش‌های مختلف سامانه

ردیف	موضوع	زمان اجرا
۱	شناسایی و تعیین سطح زیر کشت کل کشاورزی ایران	بهار ۱۳۹۹
۲	تفکیک، شناسایی و تعیین سطح زیر کشت ۱۱ محصول مهم زراعی	تابستان ۱۳۹۹
۳	برآورد تولید محصولات مهم زراعی	زمستان ۱۳۹۹
۴	شناسایی و تعیین سطح عرصه‌های منابع طبیعی	۱۴۰۰
۵	ایجاد بانک اطلاعات دام و آبیان	۱۴۰۱

۴) توسعه کشاورزی هوشمند در کشور

غلبه بر چالش‌های و مشکلات کشاورزی در کشور همچون تغییرات اقلیمی، کاهش تنوع زیستی، خشک‌سالی، بیابان‌زایی، خلأ تولید، افزایش قیمت مواد غذایی و ناکارآمدی زنجیره‌های مرتبط، نیازمند در دسترس بودن اطلاعات صحیح، دقیق و به‌نگام است. از سوی دیگر عدم دسترسی به اطلاعات مهم مانند آب‌وهوا، تغییرات اقلیمی، آفات و بیماری‌ها، بازار و غیره منجر به بهره‌وری فیزیکی و اقتصادی پایین در این حوزه شده است. لذا با استفاده از فرصت‌هایی که فناوری اطلاعات در هوشمند سازی و ارائه خدمات الکترونیکی ایجاد می‌کند، می‌توان موجبات افزایش بهره‌وری و رشد اقتصادی را از طریق بهبود سطح تولید، سودآوری و امنیت غذایی فراهم کرد. بر همین اساس برنامه‌ها و چشم‌انداز توسعه کشاورزی هوشمند در راستای سیاست‌های ۱۴۰۴ به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

- تأمین زیرساخت موردنیاز برای بخش کشاورزی باهدف افزایش بهره‌وری از طریق هوشمند سازی.
- استفاده از فناوری فضایی و سنجش‌ازدور در توسعه و افزایش بهره‌وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی.
- افزایش بهره‌وری و استفاده بهینه از منابع پایه با استفاده از اینترنت اشیا و هوشمند سازی.
- توسعه و بهبود فضای کسب‌وکار و بازار مبتنی بر فناوری اطلاعات در بخش کشاورزی.
- توسعه آموزش، ترویج و توانمندسازی بهره‌برداران کشاورزی و جامعه عشایری.
- توسعه بسترهای حاکمیتی و تسهیل فضای کسب‌وکار در حوزه کشاورزی.

۵) توسعه نفوذ فناوری در بخش کشاورزی با مشارکت بخش خصوصی

در شرایط امروز جهان و با توجه به محدودیت‌های شدید منابع آب، خاک و ...، سطح نفوذ و کاربست فناوری به عنوان عنصری تعیین‌کننده در بهره‌وری کشاورزی شناخته می‌شود. خوشبختانه با وجود دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقات تخصصی در ایران، بدنه علمی کشور از نظر سطح آگاهی و توان فنی در بخش کشاورزی متناسب با دیگر کشورهای جهان از شرایط خوبی برخوردار است؛ اما نکته مهم، نفوذ فناوری در بدنه کشاورزی کشور و کاربست فناوری‌ها توسط بهره‌برداران است. با توجه به وجود زیرساخت‌های مناسب در بدنه وزارت جهاد کشاورزی، قدمت و سابقه کشاورزی در کشور و دانش بومی موجود، این برنامه قرار است به توسعه مشارکت اندیشمندان بویژه بخش خصوصی در کشاورزی کشور پرداخته و از این طریق زمینه توسعه نفوذ دانش در بخش کشاورزی کشور را فراهم نماید تا با توسعه علمی روزافزون، بهره‌وری در بخش کشاورزی بیش از پیش ارتقاء یابد.

طرح‌های اجرایی اولویت‌دار برای رونق تولید

➤ گندم:

گندم	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۱۳۳۰۰	۱۴۵۰۰	۱۶۸۷۴
درصد خوداتکایی	۹۸/۲	۱۰۴	۱۱۰

این افزایش تولید از طریق افزایش بهره‌وری، اقدامات فنی و مدیریت مزرعه از قبیل کشت روی پشته‌های بلند، توسعه آبیاری میکرو (قطره‌ای) و استفاده از بذور ارقام جدید و کشاورزی حفاظتی به دست خواهد آمد. بین ترتیب خوداتکایی در ۱۴۰۰ به ۱۰۴ درصد و همچنین در ۱۴۰۵ به ۱۱۰ درصد ارتقاء خواهد یافت.

➤ جو:

جو	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۳۱۰۰	۴۲۱۶	۵۲۹۴
درصد خوداتکایی	۶۳/۵	۷۱	۸۵

این افزایش تولید از طریق رشد بهره‌وری و عملکرد با اقدامات فنی و ارتقاء مدیریت مزرعه در جو آبی شامل توسعه کشت روی پشته‌های بلند، آبیاری میکرو، خاک‌ورزی حفاظتی و ارقام پرمپتانسیل و در جو دیم با توسعه ارقام جدید، کشاورزی حفاظتی، استفاده از بذور اصلاح شده حاصل خواهد شد. بدین ترتیب با توجه به تقاضای ۵۹۴۸ هزارتنی در سال ۱۴۰۰ و ۶۲۳۸ هزار تنی در سال ۱۴۰۵، خوداتکایی در سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۵ به ترتیب به ۷۱ و ۸۵ درصد خواهد رسید.

➤ دانه‌های روغنی:

دانه‌های روغنی	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۵۲۲	۱۰۳۸	۲۱۱۹
درصد خوداتکایی	۱۲/۴	۲۵	۵۰

این میزان افزایش تولید از طریق رشد عملکرد با اقدامات فنی و ارتقا مدیریت مزرعه به شرح ذیل محقق خواهد شد:
 - کشت آبی: استفاده از روش‌های کشت نشائی، رایزید، آبیاری تیپ، استفاده از ارقام مناسب و باکیفیت.
 - کشت دیم: توسعه کشت محصولاتی مانند گلرنگ، کلزای دیم در مناطق معتدل، آفتابگردان دیم و استفاده از ارقام جدید به روش کشاورزی حفاظتی. بدین ترتیب با توجه به تقاضای ۱۶۱۴ هزار تن روغن در سال ۱۴۰۰ و ۱۶۹۳ هزارتن روغن در ۱۴۰۵ درصد خوداتکایی در سال‌هایی ۱۴۰۰ و ۱۴۰۵ به ترتیب به ۲۵ و ۵۰ خواهد بود.

➤ پنبه:

پنبه	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۱۷۳	۲۵۶	۳۴۲
درصد خوداتکایی	۴۴	۶۱	۷۴

این افزایش تولید از طریق رشد عملکرد و بهره‌وری، ارتقاء فنی و بهبود مدیریت مزرعه با توسعه استفاده از بذور اصلاح‌شده، افزایش بهره‌وری مصرف آب، کاهش خسارت آفات و بیماری‌های، توسعه مکانیزاسیون بویژه برداشت پنبه تحقق خواهد یافت. بدین ترتیب با توجه به تقاضای پنبه در سال ۱۴۰۰ و ۱۴۰۵ درصد خوداتکایی به ترتیب به ۶۱ و ۷۴ درصد خواهد رسید.

➤ برنج:

برنج	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۲۱۰۰	۲۳۰۰	۲۵۰۰
درصد خوداتکایی	۷۲	۷۷	۸۰

با توجه به تقاضای برنج در سال ۱۴۰۰ و ۱۴۰۵، درصد خوداتکایی به ترتیب به ۷۷ و ۸۰ درصد خواهد رسید.

➤ سیب‌زمینی:

سیب‌زمینی	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۵۱۴۳	۵۱۵۰	۵۷۶۹
درصد خوداتکایی	۱۱۰	۱۱۰	۱۱۰

این افزایش تولید با اتکا به رشد عملکرد و ارتقاء بهره‌وری با اقدامات فنی و بهبود مدیریت فنی مزرعه از طریق اقدامات به‌زراعی، استفاده از ارقام مناسب و سازگار منطقه، بهبود تغذیه گیاهی، توسعه روش‌های آبیاری مدرن، کاهش ضایعات و ارتقاء دانش فنی بهره‌برداران محقق خواهد شد. بدین ترتیب با توجه به تقاضای داخلی ۴۶۵۰ هزار تن در سال ۱۴۰۰ و ۵۲۶۹ هزارتن در سال ۱۴۰۵ درصد خوداتکایی در هر دو سال مورد اشاره حدود ۱۱۰ درصد خواهد بود. با تحقق اهداف فوق ضمن تأمین نیاز داخل با صادرات محصول به مقاصد صادراتی، به‌طور متوسط سالیانه حدود ۱۵۰ میلیون دلار ارز وارد کشور خواهد شد.

➤ شکر:

شکر	میانگین ۹۵ تا ۹۸	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۱۵۱۶	۲۰۰۰	۲۲۶۰
درصد خوداتکایی	۶۵/۵	۸۷	۹۵

این افزایش تولید از طریق رشد عملکرد و ارتقاء بهره‌وری با اقدامات فنی و بهبود مدیریت فنی مزرعه از طریق اقدامات به‌زراعی، استفاده از ارقام منوژرم مناسب و سازگار منطقه، تغذیه متعادل، توسعه روش‌های آبیاری میکرو، کشت نشایی، کشت متراکم و ارتقاء دانش فنی بهره‌برداران محقق خواهد شد. بدین ترتیب با توجه به تقاضای داخلی ۲۲۹۰ هزارتن در سال ۱۴۰۰ و ۲۴۰۰ هزارتن در سال ۱۴۰۵ درصد خوداتکایی به ترتیب به ۸۷ و ۹۵ درصد خواهد بود.

حبوبات:

حبوبات	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تولید (هزارتن)	۷۴۸	۸۰۷	۹۰۰
درصد خوداتکایی	۹۳	۹۵	۱۰۰

این افزایش تولید از طریق رشد بهره‌وری و عملکرد با انجام اقدامات فنی و ارتقاء مدیریت مزرعه از قبیل تغییر الگوی کشت حبوبات دیم از بهاره به پاییزه و انتظاری، ارتقاء درجه مکانیزاسیون، افزایش کشت مستقیم بدون شخم، افزایش ضریب نفوذ بذور گواهی‌شده در مزارع، تنوع ارقام در حبوبات دیم و همچنین تهیه و تدوین و اجرای طرح جامع ارتقاء و بهره‌وری آب در لوبیا حاصل خواهد شد و بدین ترتیب با توجه به تقاضا و تولید ۸۰۷ هزارتن حبوبات در سال ۱۴۰۰ و ۹۰۰ هزارتنی در سال ۱۴۰۵ درصد ضریب خوداتکایی به ترتیب به ۹۵ و ۱۰۰ خواهد رسید.

تولید محصولات دامی و لبنی

در راستای تأمین پروتئین حیوانی مورد نیاز جامعه، امنیت غذایی و ارتقا سلامت و افزایش مصرف سرانه شیر اهداف ترسیم شده در افق ۱۴۰۰ و ۱۴۰۵ به شرح زیر است:

محصول / سال	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
شیر (هزارتن)	۱۰۵۸۹	۱۲۴۹۶	۱۵۸۱۲
گوشت قرمز (هزارتن)	۸۳۰	۹۲۱	۱۰۸۳
گوشت طیور (هزارتن)	۲۳۵۵	۲۷۸۵	۳۱۹۸
تخم‌مرغ (هزارتن)	۹۰۱	۱۰۷۹	۱۲۵۱
عسل (هزارتن)	۹۰	۱۲۳	۱۶۰
پילה (تر)	۹۷۸	۱۸۱۰	۳۲۳۰

- تولید، توسعه و تثبیت ترکیب‌های ژنتیکی دام کشور (توجه ویژه به دام‌های پربازده و دومنظوره).
- اجرای برنامه اصلاح نژاد گوسفند و بز بومی ایران به منظور تأمین مواد ژنی مورد نیاز سیستم پرورش روستایی و عشایری.
- توسعه و اصلاح نژاد گاو میش.
- توسعه اکولوژیک و اصلاح نژاد شتر در سامانه‌های مرتعی، مزرعه‌ای و صنعتی.
- توسعه پرورش بوقلمون و شترمرغ.

- استفاده بهینه از بقایا و پسماندهای کشاورزی و کارخانه‌های صنایع غذایی.
- استفاده از منابع علوفه‌ای کم‌آب‌بر (خلر، ماشک، ارزن، تاج‌خروس، سورگوم و ...).
- اصلاح ساختار واحدهای دام‌پروری (محیط پرورش، تغذیه، اتوماسیون، مصرف انرژی، به‌سازی و نوسازی جایگاه)
- توسعه زنبورداری کشور در راستای افزایش کمی و کیفی تولید محصولات زنبورعسل (عسل، ژل رویال، گرده گل، بره موم، موم و زهر زنبورعسل).
- توسعه نوغانداری کشور به منظور تولید پیله تر ابریشم و ایجاد خوداتکائی در صنعت فرش و منسوجات ابریشم از طریق تأمین تخم نوغان‌های باکیفیت و به‌سازی اماکن پرورش کرم ابریشم و توسعه ابریشم‌کشی خانگی.
- خروج از انحصار تولید شیر از نژاد هلشتاین و ورود نژادهای شیری و دومنظوره در گاوداری‌های صنعتی.
- تبدیل گاوهای بومی و محلی غیر شاخص و افزایش بهره‌وری آن‌ها با استفاده از آمیخته‌گری کنترل‌شده.
- حفظ ژن گاوهای بومی شاخص.
- درزمینهٔ بهبود تولیدات دامی خانگی و روستایی، توجه به پرورش گوسفند و بز، گاو و گاو میش، مرغ و بوقلمون بومی، اردک و غاز بومی در دستور کار قرار خواهد داشت.

❖ پرورش آبیان از طریق گسترش تولید ماهی در دریا

۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷	تولید ماهی در دریا
۸۱	۴۰	۱۶	تولید (هزار تن)

با توجه به کمبود منابع آب شیرین در کشور و محدودیت زمین‌های هم‌جوار منابع آبی شیرین، فناوری نوپای پرورش ماهی در قفس، در دستور کار قرار گرفته است. این پروژه، جزو پروژه‌های اقتصاد مقاومتی است؛ دانش و فناوری آن تا اندازه‌ای بومی‌سازی شده و از تسهیلات کم‌بهره صندوق توسعه ملی، برخوردار است. این رسته، در صورت حمایت و تقویت زنجیره‌های تولید، چشم‌انداز بسیار روشنی در پیش دارد و بازار صادراتی آن نیز مطمئن است.

❖ پرورش میگو در سواحل

۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷	پرورش میگو
۱۰۰	۶۰	۴۵,۵	تولید (هزار تن)

دانش، فناوری و تجربه تولید میگو در کشور بومی‌شده و نقش مهمی در اسکان جمعیت در سواحل و سرمایه‌گذاری در زمین‌های لم یزرع مرزی ایفا کرده است. این برنامه با تشکیل زنجیره‌های تولید و سودآوری بالای خود، چشم‌انداز بسیار روشنی در پیش دارد. میانگین تولید در مزارع با استخرهای خاکی به بیش از ۴ تن در هکتار رسیده است و با به‌کارگیری روش‌های نوین پرورش، تولید آن از تکالیف برنامه ششم و سند چشم‌انداز ۱۴۰۵ پیشی خواهد گرفت و بازار صادراتی آن نیز مطمئن است.

❖ طرح‌های تحول‌زا:

➤ افزایش بهره‌وری آب:

طبق این برنامه متناسب با ظرفیت تولید محصولات مختلف بهره‌وری آب در تولیدات آبی گیاهی از حدود ۱/۳ به ۲/۲ کیلوگرم در مترمکعب در افق ۱۴۰۵ ارتقاء خواهد یافت و به همین ترتیب در محصولات زراعی دیم نیز از ۳/۲ به ۵/۱ کیلوگرم بر میلی‌متر بارندگی خواهد رسید. تولیدات نیز در این بازه حدود ۳۰ درصد افزایش خواهند داشت.

➤ تنوع‌بخشی و افزایش تولید علوفه:

افزایش تولید محصولات علوفه‌ای به‌منظور رشد سالیانه حداقل ۴ درصد تولید شیر و ارتقاء سلامت جامعه. علوفه‌های خشبی از حدود ۲۰ میلیون تن به ۲۳/۵ میلیون تن در ۱۴۰۰ و ۳۵ میلیون تن در ۱۴۰۵ با جایگزینی تدریجی محصولات علوفه‌ای کم‌آب‌بر (پاییزه و بهاره) از جمله علوفه‌های قصیل پاییزه مانند جو و تریتیکاله، قابل تحقق است علوفه‌های کم‌آب بر بهاره مانند سورگوم و چغندر علوفه‌ای و کاهش سطح و مدیریت مصرف آب محصول یونجه به‌عنوان یک محصول آب‌بر میسر خواهد شد.

۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷	علوفه‌های خشبی تولید (هزار تن)
۳۴۹۰۰	۲۳۴۸۹	۱۹۶۴۱	

➤ افزایش و پایداری تولیدات دیم:

با تکیه بر عملیات کشت با حداقل خاک‌ورزی، رعایت اصول کشاورزی حفاظتی، معرفی محصولات جدید علوفه‌ای و دانه‌های روغنی علاوه بر محصولات موجود در پهنه دیم‌زارها، عملکرد تولیدات دیم حداقل ۳۰ درصد اضافه خواهد شد و از فرسایش خاک جلوگیری و مهم‌تر از آن، کیفیت و حاصلخیزی خاک‌های اراضی دیم بهبود خواهد یافت. برای مثال در پنج سال پیش رو تولیدات دیم گندم به ۵۳۷۰ هزارتن، جو ۲۰۷۴ هزارتن، علوفه ۵۶۰ هزارتن و دانه‌های روغنی نیز به ۶۲۵ هزارتن خواهد رسید.

➤ طرح صیانت از جنگل‌های شمال:

جنگل‌های ناحیه ریشی هیرکانی به مساحت بیش از ۲ میلیون هکتار حدود ۱۴ درصد کل جنگل‌های کشور را شامل می‌شود. به منظور مدیریت پایدار و حفاظت از منابع جنگلی شمال با هدف حفظ، توسعه، احیا و ارتقای پوشش جنگل‌های مخروطی بر اساس قانون برنامه ششم توسعه، نسبت به جنگل‌کاری و اجرای طرح به شرح پروژه‌های ذیل اقدام خواهد شد. در این برنامه طی سال‌های ۱۴۰۰-۱۳۹۹ اقدام به عملیات احیا و توسعه جنگل‌های شمال در سطح ۲۰ هزار هکتار و طی سال‌های ۱۴۰۵-۱۴۰۱ در سطح ۵۰ هزار هکتار اجرایی و به ۳۷۰ هزار هکتار توسعه انجام‌شده تاکنون اضافه خواهد شد.

۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷	طرح صیانت از جنگل‌های شمال
۱۵	۷		احیا و غنی‌سازی جنگل (هزارهکتار)
۳۵	۱۳		توسعه جنگل (هزارهکتار)
۴۴۰	۳۹۰	۳۷۰	مراقبت و نگهداری از مناطق احیایی (هزارهکتار)
۲۰۷۳	۲۰۷۳	۲۰۷۳	گشت و مراقبت (حفاظت) از رویشگاه جنگلی (هزارهکتار)

طرح صیانت از جنگل‌های زاگرس، جنوب و مناطق مرکزی ایران

این طرح شامل عملیات حفاظت، احیا و توسعه جنگل‌های در سه ناحیه ریشی زاگرس، ایران و تورانی و خلیج‌فارس - عمانی است و می‌تواند نقش مؤثری در جلوگیری از کنترل سیلاب، تخریب زمین، مقابله با پدیده گردوغبار و همچنین تلطیف هوا و جلوگیری از تخریب جنگل‌ها داشته باشد.

سیانت از جنگل‌ها	مساحت ناحیه (میلیون هکتار)	استان‌های ناحیه
زاگرس	۶	آذربایجان غربی، کردستان، کرمانشاه، ایلام، لرستان، خوزستان، اصفهان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویر احمد، فارس، همدان
ایرانی و تورانی	۴	البرز، تهران، خراسان رضوی، خراسان شمالی، خراسان جنوبی، زنجان، سمنان، قزوین، قم، کرمان (کرمان)، مرکزی و یزد
خلیج‌فارس - عمانی	۲	بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و کرمان (جیرفت)

عملکرد این طرح تا انتهای سال ۱۳۹۷ بالغ بر ۱/۲ میلیون هکتار بوده است. بر اساس این برنامه به منظور احیا و توسعه جنگل‌های این نواحی ریشی تا سال ۱۴۰۰ در سطح ۲۵۰ هزار هکتار و ۱۴۰۵ نیز ۶۰۰ هزار هکتار عملیات اجرایی صورت خواهد گرفت.

برنامه حفاظت، احیا و توسعه جنگل‌های زاگرس، ایرانی و تورانی و مانگرو (هزار هکتار)			
	۱۴۰۵	۱۴۰۰	۱۳۹۷
مجموع سطح احیا و توسعه	۲۰۵۰	۱۴۵۰	۱۲۰۰
احیا و غنی‌سازی جنگل	۱۲۵	۵۰	
توسعه جنگل	۴۷۵	۲۰۰	
مراقبت و نگهداری از مناطق احیایی	۶۰۰	۲۵۰	
گشت و مراقبت (حفاظت) از رویشگاه جنگلی	۱۲۴۰۰	۱۲۴۰۰	۱۲۴۰۰

❖ برنامه راهبردی آبخیزداری و حفاظت از خاک

با توجه به نقش آبخیزداری و آبخوان‌داری در حفاظت از آب‌و‌خاک، کنترل فرسایش و رسوب و مهار سیلاب‌های ویرانگر با جلوگیری از هدر رفت آب‌های سطحی و افزایش رطوبت خاک و تقویت پوشش گیاهی، تغذیه و تعادل بخشی سفره‌های آب زیرزمینی، بهبود و توسعه شرایط اقتصادی و اجتماعی آبخیزنشین‌ها و ایجاد اشتغال و جلوگیری از مهاجرت‌های بی‌رویه روستاییان، اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری به‌صورت مدیریت جامع یکی از ضرورت‌های تعادل اکوسیستم و احیا سرزمین است.

عنوان (هزار هکتار)	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۵
طرح ملی آبخیزداری و حفاظت خاک	۱۴۳۵	۱۴۹۵	۱۴۶۵۰
طرح استانی آبخیزداری و حفاظت خاک	۹۲۵	۹۶۵	۹۴۵۰

❖ برنامه راهبردی احیا، توسعه و بهره‌برداری اصولی از مراتع کشور

مراتع ایران در سطح بالغ بر ۸۴ میلیون هکتار با تولید علوفه سالانه قابل برداشت ۱۰/۷ میلیون تن نقش مهمی در حفاظت از آب‌و خاک، کنترل فرسایش و رسوب خاک و تولید گوشت قرمز دارد. در حال حاضر معیشت ۹۱۶ هزار خانوار بهره‌بردار و عشایر وابسته به مراتع کشور است. حفاظت و بهره‌برداری پایدار از این منابع در قالب اجرای برنامه‌های مرتع‌داری و بهبود اصلاح و احیا مراتع در برنامه ششم توسعه به صورت ملی و استانی ضروری است.

عنوان (هزار هکتار)	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۵
مدیریت پایدار مراتع	۲۰۰۰	۲۰۰۰	۱۰۰۰۰
بهبود و اصلاح و احیای مراتع (اجرا و واگذاری طرح‌های مرتع‌داری)	۲۳۰۰	۲۸۰۰	۲۱۲۰۰

❖ برنامه راهبردی مقابله با بیابان‌زایی و تثبیت شن‌های روان

پدیده‌های بیابانی کشور با وسعت حدود ۳۲ میلیون هکتار نزدیک به ۲۰ درصد سطح کشور را فراگرفته به طوری که سرانه بیابان در کشور (حدود ۰/۵ هکتار) بیش از ۲ برابر سرانه جهانی است. با توجه به پدیده تغییر اقلیم لازم است کانون‌های بحرانی بیابان‌زا کنترل و از پدیده‌های بیابان‌زایی جلوگیری شود. لذا مطابق تعهدات برنامه ششم طرح‌ها و پروژه‌های ذیل ضرورت اجرا دارد.

عنوان (هزار هکتار)	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۴۰۵
تهیه و اجرای طرح کنترل کانون‌های بحرانی فرسایش بادی و مقابله با بیابان‌زایی	۲۶۵	۳۱۰	۱۵۵۰
طرح بیابان‌زدائی و تثبیت شن‌های روان	۳۰۰	۳۵۰	۱۷۵۰

❖ توسعه کشت‌های گلخانه‌ای

در این طرح به منظور انتقال بخشی از محصولات سبزی و صیفی به داخل گلخانه‌ها و کاهش مصرف آب، افزایش تولید برای تأمین نیازهای داخلی و صادراتی مطمئن در این طرح سالیانه حدود ۴ هزار هکتار به سطح گلخانه‌ها اضافه و از ۱۷/۴ به ۲۵/۴ هزار هکتار تا افق ۱۴۰۰ خواهد رسید. لذا پیش‌بینی سطح حدود ۴۰ هزار هکتار در سال ۱۴۰۵ دور از انتظار نیست. میزان تولیدات گلخانه‌ای نیز از حدود ۲/۶ به حدود ۴/۵ میلیون تن در سال ۱۴۰۰ و به همین نسبت در سال ۱۴۰۵ به ۷/۵ میلیون تن خواهد رسید.

کشت‌های گلخانه‌ای	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
سطح (هکتار)	۱۷۴۰۰	۲۵۴۰۰	۴۰۰۰۰
تولید (میلیون تن)	۲,۶	۳,۸	۶,۰

❖ توسعه کشت گیاهان دارویی

سطح کشت گیاهان دارویی در سال ۱۳۹۷ حدود ۲۰۷ هزار هکتار و میزان صادرات گیاهان دارویی (زعفران، گیاهان دارویی و گل محمدی) به ارزش ۵۶۴ میلیون دلار می‌باشد. با انجام این طرح پیش‌بینی می‌شود سطح زیر کشت گیاهان دارویی تا سال ۱۴۰۰ به ۲۸۰ هزار هکتار و صادرات آن به ۷۱۰ میلیون دلار برسد.

گیاهان دارویی	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
سطح (هزار هکتار)	۲۰۷	۲۸۰	۴۰۰
صادرات (میلیون دلار)	۵۶۴	۷۱۰	۱۰۱۵

❖ اصلاح و نوسازی باغ‌ها

در حال حاضر از عرصه ۲/۹ میلیون هکتاری باغ‌های کشور حدود ۹۰۰ هزار هکتار نیاز به جایگزینی ارقام تجاری و استاندارد دارد که در برنامه ششم توسعه تا افق ۱۴۰۰ برای بیش از ۶۳۱ هزار هکتار باغات میوه عملیات اصلاح و نوسازی پیش‌بینی شده است.

اصلاح و نوسازی باغ‌ها	۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
سطح (هزار هکتار)	۵۰۰	۶۳۱	۹۰۰

❖ توسعه سیستم‌های نوین آبیاری

توسعه سیستم‌های آبیاری از ابتدای سال ۱۳۶۹ تا پایان سال ۱۳۹۱ حدود ۱۲۹۰ هزار هکتار و از سال ۹۲ تاکنون نیز ۱۱۵۲ هزار هکتار جمعاً ۲/۴ میلیون هکتار انجام شده است. این امر طبق برنامه در سال ۱۴۰۰ به حدود ۳/۸ و در سال ۱۴۰۵ به ۵/۹ میلیون هکتار افزایش خواهد یافت.

سیستم‌های نوین آبیاری	۱۳۹۸	۱۴۰۰	۱۴۰۵
سطح (میلیون هکتار)	۲/۴۲	۳/۸۷۵	۵/۹۴۵

❖ توسعه شبکه‌های آبیاری و زهکشی

سطح (هزار هکتار)	از ابتدا تا پایان ۱۳۹۷	۱۴۰۰	۱۴۰۵
شبکه‌های آبیاری زهکشی (کلیه استان‌ها)	۱۰۳۲	۱۱۳۲	۲۲۰۲
شبکه‌های آبیاری زهکشی (خوزستان و ایلام)	۲۹۵	۵۵۰	۵۵۰
شبکه‌های آبیاری زهکشی (استان‌های مرزی)	۲۲۷	۴۰۲	۴۰۲
طرح ۴۶ هزار هکتاری سیستان (انتقال آب با لوله)	۴۶	۰	۰
طرح ۴۶ هزار هکتاری سیستان (داخل مزارع)	۱۲	۴۶	۴۶
جمع کل شبکه‌های آبیاری و زهکشی	۱۶۰۰	۲۱۳۰	۳۲۰۰

❖ تجهیز و نوسازی اراضی

۱۴۰۵	۱۴۰۰	از ابتدا تا پایان ۱۳۹۷	سطح (هزار هکتار)
۰	۳۶۴	۲۰۰	استان‌های خوزستان و ایلام
۱۵۴۵	۹۹۵	۶۶۵	اراضی زیر پایاب سدها
۴۶۵	۲۰۶	۱۱۶	اراضی شالیزاری
۱۰۱۵	۷۹۵	۶۶۰	اراضی سنتی
۳۰۲۵	۲۳۶۰	۱۶۴۱	جمع کل

❖ سایر طرح‌های زیر بنایی

۱۴۰۵	۱۴۰۰	از ابتدا تا پایان ۱۳۹۷	
۳۴/۵	۷/۵	۰	به‌سازی آب‌بندان‌ها (هزارهکتار)
۴۱۰۰۰	۳۰۳۲۱	۲۸۵۲۱	احیا و مرمت قنوات (کیلومتر)
۴۰۰۰۰	۳۵۷۰۰	۳۲۷۱۶	انتقال آب با لوله (کیلومتر)